

УДК 330.354 : 336.564.2

Л.О.КИЗИЛОВА, канд. екон. наук, Г.О.БАКАЙ
Харківська національна академія міського господарства

ВПЛИВ ПОДАТКОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто сучасні особливості функціонування комунальних підприємств і податкові інструменти як фактори впливу на їх економічну безпеку. Запропоновано напрями підвищення їх економічної безпеки.

Рассмотрены современные особенности функционирования коммунальных предприятий и налоговые инструменты как факторы влияния на их экономическую безопасность. Предложены направления повышения их экономической безопасности.

Modern particularities of the operation public enterprises and the tax instruments are considered as factors of the influence upon its economic safety. Directions of increasing its economic safety are offered.

Ключові слова: комунальні підприємства, проблеми функціонування, сталий розвиток, економічна безпека, податкові пільги.

Висока соціальна значимість діяльності комунальних підприємств обумовлює актуальність проблем забезпечення умов їх успішного функціонування і економічного зростання.

Монополізм галузі, технічна відсталість і зношеність основних виробничих засобів, збитковість підприємств, велика дебіторська заборгованість населення, існування сучасних ринкових й управлінських факторів, здатних вивести комунальні підприємства зі стану рівноваги, різко загострили проблему їх економічної безпеки.

Слід зазначити, що в наукових публікаціях з питань економічної безпеки підприємства спостерігається здебільшого статичний підхід до визначення суті цієї категорії. Увага зосереджується більше на внутрішньому середовищі підприємства, а саме на ресурсному забезпеченні в певний момент, захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз, заходах по досягненню певного стану захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз, розглядається стан підприємств, а не властивість. Наприклад, в [2] під економічною безпекою підприємства розуміють становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому.

Н.М. Яценко та С.О. Михайлюк розглядають економічну безпеку підприємства як підсистему національної економічної безпеки і визначають її як економічний стан підприємства, сталий по відношенню до внутрішніх і зовнішніх змін фінансово-господарської діяльності, не пов'язаної з форс-мажорними обставинами [5].

На думку Є. Раздіної, економічна безпека – це комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарюючих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів [3]. Подібним чином визначають сутність цієї категорії ряд інших дослідників.

Слід зауважити, що при характеристиках лише стану економічного чи фінансового, можливих загроз, поза увагою залишаються такі властивості, як спроможність відтворення ресурсів в майбутньому та забезпечення розвитку підприємств.

На наш погляд, сучасній теорії антикризового менеджменту більше відповідають інші думки дослідників, які пов'язують питання проблем економічної безпеки і сталого розвитку.

Більшість економістів вважають, що серед функціональних складових належного рівня економічної безпеки фінансова складова вважається провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є двигуном будь-якої економічної системи.

Особливої уваги заслуговує стан фінансової безпеки комунальних підприємств. Адже комунальне господарство – один з найважливіших і найбільш проблемних секторів економіки. Воно визначає формування базових умов життя населення, які впливають на процес соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Ряд особливостей галузі, обумовлених сучасними економічними умовами, які склались в нашій державі і зумовлюють основні загрози фінансовій безпеці комунальних підприємств, розглядаються на прикладі КПКГ "Харківкомуночиствод" (з 1 жовтня 2011 р. КП "Харківводоканал"). Основні його проблеми на даний час – аварійний стан майже третини водопровідно-каналізаційних мереж, технічна відсталість, збитковість, невідповідність діючих тарифів витратам, велика дебіторська заборгованість, зношеність основних засобів. До аварійності виробничих мереж, внаслідок чого підприємство витрачає великі кошти на проведення поточного та капітального ремонтів, призводить високий знос (понад 70%), що зростає з року в рік. Включення цих витрат до вартості тарифів стали одним із вирішальних чинників їх підвищення. Але, поряд з цим, тарифи на послуги поки що не відшкодовують витрат на їхнє виробництво – це і понині залишається основною проблемою підприємств комунальної сфери.

Збитковість комунальних підприємств спричинена тим, що вони здійснюють послуги здебільшого таким споживачам, як населення. Питома вага послуг населенню з водовідведення на КПКГ "Харківкомуночиствод" у 2011 р. становила 80,7%, бюджетним установам – 5,4% та іншим споживачам – 13,9%. Неспроможність значної частини

населення своєчасно розрахуватися за послуги водовідведення стала основним чинником великої дебіторської заборгованості.

Систематично низькими є показники рентабельності як відносні характеристики фінансових результатів і ефективності діяльності підприємства. На КПКГ "Харківкомуночиствод" рентабельність у 2008 р. становила – 0,003 (-0,3%). Тобто після вирахування з отриманого доходу всіх витрат залишалося 0,3 коп. збитків від кожної гривні продажу послуг. У 2009-2010 рр. підприємство працювало прибутково й отримувало 0,02 та 0,3 коп. прибутку від кожної гривні продажу, а у 2011р. збитки складали 3,9 грн. від кожної гривні продажу.

Фінансовий стан підприємства можна оцінити з погляду його короткострокової і довгострокової перспективи. У короткостроковій перспективі критерієм оцінки фінансового стану підприємства є його ліквідність і платоспроможність, тобто здатність своєчасно і в повному обсязі розрахуватися з кредиторами, акціонерами, бюджетом, банками за короткостроковими зобов'язаннями. Ліквідність підприємства, як відомо, можна оперативним чином визначити за допомогою коефіцієнтів ліквідності. В сучасних умовах на підприємствах комунального господарства вони набагато нижчі від нормативного рівня, що свідчить про їх нестабільний фінансовий стан. Наприклад, КПКГ "Харківкомуночиствод" коефіцієнт поточної ліквідності у 2011 р. становив 0,64, тобто на кожну гривню поточних зобов'язань приходилося лише 64 коп. поточних активів Це є свідченням надто високого фінансового ризику. Надто низький коефіцієнт швидкої ліквідності – 0,01 свідчить про відсутність можливості негайно погасити свої борги. В основному використовується позиковий капітал. У 2011 р. на 1 грн. власних коштів припадало 1,27 грн. позикових.

Нагромадженню проблем фінансового характеру, які ще більше ускладнили умови для економічного розвитку і поставили під велику загрозу фінансову безпеку підприємства, сприяла й податкова політика.

На практиці багато років мала місце ситуація, коли комунальні підприємства зобов'язані були сплачувати податок на прибуток навіть тоді, коли їх фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування відображали збиток. Це було пов'язано з тим, що показники прибутку за даними фінансової звітності і прибутку за даними податкового обліку (бази розрахунку податку на прибуток) на практиці часто мали різноспрямовану динаміку.

Наприклад, валовий дохід за бухгалтерським обліком визначався за методом "нарахування", а за податковим обліком – за правилом "першої події (або за датою зарахування коштів від покупця, або за

датою відвантаження товарів). Така ситуація засвідчила, що за період 2005-2009 рр. оподатковуваний прибуток (за даними податкового обліку) систематично перевищував фінансовий результат за даними фінансової звітності.

У результаті багаторічної дії такого механізму визначення суми податку на прибуток за відсутності реального джерела його сплати величезні кошти були іммобілізовані з поточної діяльності комунальних підприємств. В іншій ситуації вони могли б бути використані на оновлення або реконструкцію і модернізацію основних виробничих фондів.

До перевищення оподаткованого прибутку над величиною прибутку від звичайної діяльності призводить також той факт, що підприємство не може включати до витрат всю суму витрат на поліпшення основних фондів.

Згідно з Податковим кодексом України (п. 146.11) сума витрат, пов'язаних з ремонтом та поліпшенням об'єктів основних засобів у розмірі, що не перевищує 10 відсотків сукупної балансової вартості всіх груп основних засобів на початок звітного року, відноситься до витрат того звітного податкового періоду, в якому такий ремонт та поліпшення були здійснені.

До заходів з поліпшення основних засобів відносяться:

- заходи з поліпшення основних засобів, реалізація яких приведе до збільшення майбутніх економічних вигод від використання такого основного засобу. До таких заходів належить модернізація, реконструкція, модифікація, добудова, дообладнання і т.д. Іншими словами, проведення подібних заходів повинно привести до зміни якісних характеристик об'єкта основних засобів, внаслідок цього підвищиться ефективність від експлуатації такого об'єкта;

- заходи з поліпшення основних засобів, реалізація яких спрямована на підтримання робочого стану основних засобів та отримання в майбутньому первісних економічних вигод, які були властиві об'єкту основних засобів на початку використання такого засобу. До таких заходів належать всі види ремонту та технічного обслуговування об'єкта основних засобів.

Як бачимо, перелічені проблеми комунальних підприємств, що втілені в їх особливостях функціонування, становлять найбільші загрози фінансовій безпеці і, таким чином, економічній безпеці в цілому. Фінансовий стан комунальних підприємств досить слабкий і не може забезпечити здатності галузі до відтворення та розвитку, подолання загроз внутрішніх і зовнішніх чинників.

Одним із гарантів забезпечення фінансової безпеки цих підпри-

емств є здійснення з боку держави термінових заходів щодо їх вирішення шляхом реформування механізму податкових пільг, що мають на меті забезпечення економічного зростання за рахунок оновлення, реконструкції, модернізації основних засобів та впровадження сучасних технологій виробництва послуг [1, 4].

Об'єктом податкового стимулювання повинні бути впровадження нових технологій у виробництво, оновлення, реконструкція чи модернізація виробничої бази комунальних підприємств. Передусім, це має спиратися на науково обґрунтовану, виважену та збалансовану систему відповідних заходів, що не тільки узгоджується з кращим світовим досвідом, але і враховує сучасні накопичені проблеми комунальних підприємств та сприяє їх інноваційної та інвестиційної активності.

Поліпшенню фінансового потенціалу комунальних підприємств може сприяти запровадження тимчасового спеціального режиму оподаткування. Зокрема, пропонується суму ПДВ, нараховану на їх послуги, залишати в розпорядженні житлово-комунальних підприємств з цільовим призначенням. Це дасть можливість без підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги запровадити дієвий механізм фінансування технічного переоснащення, модернізації, впровадження енергозберігаючих технологій на підприємствах житлово-комунального господарства.

Застосування інвестиційного податкового кредиту, що передбачає зменшення податкового зобов'язання з податку на прибуток на певний відсоток суми коштів, інвестованих у придбання необоротних активів, досить поширено у США, Австрії та багатьох інших країнах світу, що сприяло швидкому оновленню матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання, переозброєнню виробництва, модернізації потужностей [4]. Даний інструмент може стати ефективним засобом вирішення проблем і вітчизняних комунальних підприємств.

Запровадження неоподаткованого інвестиційного резерву, механізм якого передбачає вилучення з-під оподаткування частини прибутку підприємств та зарахування її до неоподатковуваних резервних фондів в умовах фінансової кризи і дефіциту інвестиційних ресурсів в Україні сприятиме підйому інвестиційної активності підприємств.

Формування фінансових резервів є умовним, шляхом відображення відповідних вартісних показників на спеціальних рахунках бухгалтерського обліку на зразок амортизації, тобто вони не передбачають вилучення з господарського обороту ресурсів підприємства. Але, на відміну від амортизаційних відрахувань, вони можуть використовуватися на розсуд підприємства тільки протягом встановленого законодавством періоду, після закінчення якого повинні бути спрямовані за

цільовим призначенням резерву.

На сучасному етапі можливість створення неоподатковуваних фінансових резервів інвестиційного призначення передбачена для платників податку на прибуток в Австрії, Бельгії, Греції, Іспанії, Люксембурзі, Нідерландах, Португалії, Франції, Фінляндії і Швеції. Разом з тим у зазначених країнах можна спостерігати різноманітні практичні підходи до їх формування.

Податкова пільга у формі неоподаткованого фінансового резерву на приріст капіталу, формування якого передбачається за рахунок прибутку, отриманого від реалізації основних засобів, є також перспективним інструментом підвищення інноваційно-інвестиційної активності [1]. Про це свідчить досвід США минулого століття і сучасний європейський досвід.

Регламентация законодавством перелічених елементів фінансового механізму інвестиційного призначення – необхідна умова економічного розвитку комунальних підприємств, оскільки їх обсяги впливають на фінансове забезпечення діяльності підприємства.

Отже, з огляду регулятивного впливу держави на модернізацію та стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів податкові пільги можуть розглядатися як дієвий інструмент впливу на підвищення фінансової безпеки комунальних підприємств.

1.Кизилова Л.О., Кизилов Г.І., Проскурніна О.В. Вплив політики податкового стимулювання на економічний розвиток підприємств міського господарства // Комунальное хозяйство городов: Научн.-техн. сб. Вып.87. Серия: Экономические науки. – К.: Техніка, 2010. – С.157-169.

2.Покропивный С.Ф. Экономика предприятия: Пер. с укр. 2-го перераб. и доп. изд. / Под общ. ред. д-ра экон. наук, проф. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЭУ, 2002. – 608 с.

3.Раздина Е.В. Экономическая безопасность (сущность и тенденции развития): Дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.01. – М., 1998. – 164 с.

4.Соколовська А.М., Єфименко Т.І., Луніна І.О. та ін. Система податкових пільг в Україні в контексті європейського досвіду. – К.: НДФІ, 2006. – 320 с.

5.Яценко Н.М., Михайлюк С.О. Регіональна економічна безпека у контексті національної економічної безпеки // Наукові праці Донецького держ. техн. ун-ту. Серія: економічна. Вип.37. – Донецьк: ДонНТУ, 2001. – С.78-82.

Отримано 25.04.2012